

GÜLTEPE ŞEHİT CİHAN ERAT
MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSESİ

TARİH DERGİSİ HAZİRAN 2025

TARİHSEL

YENİ- ÇERİLER

YENİÇERİLER

Osmanlı Devleti'nin
Askerî ve Sosyo-Politik
Hafızasında Bir Dönüm
Noktası

PATRONA HALİL İSYANI

Lale Devri'nin Sonu ve
Osmanlı Toplumunda
Değişimin Ayak Sesi

BUÇUKTEPE İSYANI

Osmanlı Tarihindeki İlk
Yeniçeri Ayaklanması

VAKA-İ HAYRİYE

Osmanlı tarihinin en kritik
kırılma noktalarından biri

İÇİNDEKİLER

03

EDİTÖRDEN

04

YENİÇERİLER

Osmanlı Devleti'nin Askerî ve Sosyo-Politik
Hafızasında Bir Dönüm Noktası

08

BUÇUKTEPE İSYANI

Osmanlı Tarihinde İlk Yeniçeri Ayaklanması

12

II. OSMAN'IN TAHTTAN İNDİRİLİŞİ

Osmanlı'da Bir Saltanat Dramı

16

VAKA-İ VAKVAKİYE

İstanbul'da patlak veren büyük bir isyan

20

PATRONA HALİL İSYANI

Lale Devri'nin Sonu

24

VAKA-İ HAYRİYE

Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması

EDİTÖRDEN

OĞUZHAN BATTAL

Osmanlı'nın en güçlü, aynı zamanda en tartışmalı kurumlarından biri olan Yeniçeri Ocağı, 14. yüzyılda kurulduğunda disiplinli bir ordu özelliği taşımaktaydı. Ancak zamanla siyasete karışan, padişahları belirleyen ve devletin gidişatına yön veren bir güce dönüşmüştür.

Buçuktepe İsyanı ile padişah seçimine müdahale eden bu ocak, II. Osman'ın katliyle sarayda korkunun adı haline gelmiştir. Vaka-i Vakvakiye ve Patrona Halil İsyanı gibi olaylarla da devletin merkezi otoritesini sarsacak şekilde müdahalelerde bulunmuşlardır. Tahta geçen her padişah ocağın bozulduğunu tespit edip ıslah etmeye çalışsa da başarılı olunamamıştır.

Sonunda II. Mahmut, 1826 yılında tarihe Vakay-ı Hayriye olarak geçen olay ile yeniçeri ocağını kaldırmıştır. Böylelikle Osmanlı Devleti'ndeki yenileşme hareketlerinin önündeki en büyük engel kalkmış, padişah yönetimdeki ve ordudaki otoritesini arttırmıştır.

Bu sayımızda, Yeniçeri Ocağı'nın doğuşundan Vaka-i Hayriye'ye (Hayırlı Olay) kadar geçen beş asırlık serüvenine ışık tutuyoruz.

Keyifli okumalar dilerim.

YENİ- ÇERİLER

Sultan I. Murat

Osmanlı Devleti'nin bir askerî sınıf oluşturma yoluna erken döneminde, sevk etti. Bu bağlamda, I. Murad özellikle 14. yüzyıl (Hüdavendigâr) döneminde Kasker Çandarlı Kara Halil Paşa ve Molla Rüstem'in tavsiyeleriyle temelleri atılan Kapıkulu Ocağı, Osmanlı askerî tarihinin en önemli dönüşümünü simgeler. Bu ocağın en seçkin ve kalıcı parçası olarak şekillenen Yeniçeri Ocağı, yalnızca bir savaş birimi değil, aynı zamanda Osmanlı devletinin merkezîleşme politikasının ve askerî profesyonelleşme sürecinin somut bir tezahürüydü. Yeniçeri askerleri, yalnızca savaş zamanında değil, barış zamanında da başkent güvenliği, saray muhafızlığı ve çeşitli iç görevlerde kullanılarak devletin

adeta eli kolu hâline gelmişti.

Yeniçeri Ocağı'nın oluşumunda en dikkat çekici yönlerden biri, insan kaynağının devşirme sistemi ile sağlanmasıydı. Bu sistem, genellikle Balkan coğrafyasındaki gayrimüslim köylü ailelerin çocuklarının belirli aralıklarla gönüllü olarak toplanıp Osmanlı hizmetine alınmasını öngörüyordu. Bu çocuklar, önce Anadolu'daki Müslüman-Türk ailelerin yanına yerleştirilerek hem İslam'ı hem de

I. Kosova Savaşı (Temsili)

Yeniçeri borkü

Osmanlı geleneklerini öğreniyordu. Ardından Acemi Ocağına alınan bu gençler, sıkı bir askerî eğitimden geçirilerek hem fiziksel hem zihinsel olarak bir savaşçıya dönüştürülüyordu. Eğitimlerini başarıyla tamamlayanlar ise Yeniçeri Ocağına kabul ediliyor, padişaha sadakatle bağlı seçkin askerler haline geliyorlardı. Yeniçeriler, ocağa katıldıktan sonra yalnızca bir savaşçı olarak değil, aynı zamanda özel bir kültürel kimliğin de taşıyıcısı olarak

yetiştiriliyorlardı. Yeniçeri Ocağı, kendine özgü gelenekleri, kıyafetleri, yeminleri ve hatta ritüelleriyle Osmanlı toplumunun içinde ayrıcalıklı ve kapalı bir sosyal sınıf oluşturmuştu. Bu kültürel yapının temelinde Bektaşî tarikatı yer alıyordu. Hacı Bektaş-ı Veli'nin manevi liderliğinde şekillenen Bektaşilik, yeniçerilerin ahlaki ve manevi eğitiminde temel rolü üstlenmiştir. Ocak içinde yaşanan dayanışma, ortak sofralarda yenilen yemekler, askerî disiplin kadar bir "yoldaşlık hukuku" da inşa etmişti. Bu yapının oluşturduğu güçlü aidiyet hissi, ocağa alınan bireyin geçmişini silip yerine Osmanlı kimliğini inşa etmeyi amaçlıyordu.

1809 yılında anonim bir Yunan sanatçının çorba kazanı ve kepçe taşıyan Yeniçerileri betimleyen resmi

Yeniçeri Ocağı, savaş meydanlarında da Osmanlı'nın en güvenilir gücü hâline gelmişti. Özellikle 1389 tarihli I. Kosova Savaşı'nda oynadıkları rol, bu askeri düzenin ne denli başarılı olduğunu ortaya koymuştur. Savaşta Sultan I. Murad şehit düşmüş olsa da, yeniçerilerin disiplinli ve dirayetli tutumu, ordunun bozulmasını engellemiş, Osmanlılara zafer getirmişti. Bu zafer, Yeniçeri Ocağı'nın Osmanlı içindeki meşruiyetini ve önemini daha da pekiştirmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşu, aynı zamanda Osmanlı devlet aklının da bir yansımasıdır. Bu yapı sayesinde merkezî otorite, askerî gücü doğrudan

Yeniçeri başlıklı bir mezar taşı

kendi elinde tutmuş, herhangi bir feodal güce ya da beylik yapılanmasına muhtaç kalmamıştır. Askerî gücün padişahın otoritesine bağlanması, sadece dış fetihlerde

değil, iç siyasette de büyük bir istikrar sağlamıştır. Yeniçerilerin bulunduğu bir yerde, padişahın iradesi de hissedilmekteydi. Bu ocak, uzun yıllar boyunca Osmanlı'nın hem kılıcı hem kalkanı olmuş; sadakat, disiplin ve dayanışma üzerine kurulu yapısıyla imparatorluğun yükselişini mümkün kılan temel kurumlardan biri haline gelmiştir. Kuruluşundaki bu ideal düzen, zamanla bozulacak ve Osmanlı'nın son dönemlerinde iç sorunların kaynağı hâline gelecek olsa da, Yeniçeri Ocağı'nın kuruluş felsefesi, Osmanlı'nın erken dönem başarısının anahtarı olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır.

JEAN BRINDESI DEL.

MAJ. GRINDUKINDO
Général de 10e Bataillon.

USTA
Officier Sup. d'armes d'armes.

CARA GOURDUKINDO
Général de 10e Bataillon.

Fig. 100. 100.

Sup. d'armes d'armes.

*Giovanni Jean Brindesi'ye ait bir resimde, bir "usta" yeniçerinin her iki yanında
"karakullukçu" adıyla anılan en kıdemsiz yeniçeriler görülür*

شکر خیزند که نام نامی ترا گفند و رنجند با فضل حاجت شایسته رومی لاری

سنان مراد شاه ۱۰۸۰

Osmanlı Tarihinde İlk Yeniçeri Ayaklanması:

BUÇUKTEPE İSYANI

1446 yılında II. Murad'ın henüz 12 yaşındaki oğlu II. Mehmed'i tahta çıkarmasıyla patlak veren Buçuktepe İsyanı, kapıkulu askerlerinin Osmanlı tarihinde ilk kez yönetime doğrudan müdahale ettiği ve padişah değişiminde belirleyici rol oynadığı bir kırılma noktası oldu.

Osmanlı tarihinin erken dönemlerinde meydana gelen Buçuktepe İsyanı, devletin askerî yapısı içinde çok önemli bir yere sahip olan Yeniçeri Ocağı'nın ilk ciddi başkaldırısı olarak kabul edilir. 1446 yılında gerçekleşen bu isyan, yalnızca bir askerî kalkışma değil, aynı zamanda Osmanlı'da iktidar ilişkilerinin, taht kavgalarının ve merkezî otoriteye karşı askerî sınıfın rolünün şekillendiği bir dönüm noktasıdır. Buçuktepe İsyanı, II. Murad ile oğlu II. Mehmed (Fatih Sultan Mehmed) arasındaki taht geçişi sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 1444 yılında Osmanlı tahtında önemli bir değişiklik meydana geldi. Henüz genç yaşta olan II. Mehmed, babası II. Murad'ın isteğiyle tahta geçirildi. II. Murad, özellikle Balkanlar'daki yoğun savaşlardan ve siyasi karışıklıklardan yorulmuş, inzivaya çekilmek istemişti.

1444 Varna Savaşı (Temsili)

1448'deki II. Kosova Muharebesi'ni betimleyen bu minyatürde bir Osmanlı akıncısı bir Macar şövalyesini çekiyor. Bu savaş II. Mehmed'in ilk savaş tecrübesidir.

Manisa'ya giderek devlet işlerinden uzaklaştı. Ancak II. Mehmed'in yaşı çok küçük olduğu için, bu durum hem içeride hem de dışarıda çeşitli endişelere neden oldu.

Bu geçiş dönemini zayıflık olarak gören Avrupa güçleri, Haçlı ordusunu yeniden organize etti ve Varna Seferi'ni başlattı. Bu tehlike üzerine II. Murad yeniden ordu başına geçti ve 1444'teki Varna Muharebesi'nde Haçlıları ağır bir yenilgiye uğrattı. Ancak zaferden sonra tekrar kenara çekilmek istese de, Osmanlı Devleti içindeki huzursuzluklar derinleşti. Genç bir padişahın yönetimindeki devlet yapısı, hem saray çevresinde hem de as-

kerî sınıfta bir güvensizlik ortamı yarattı. Yeniçeriler, II. Mehmed'in otoritesini yeterli bulmuyordu. Osmanlı ordusunun seçkin birliğini oluşturan bu askerî sınıf, kendilerini doğrudan padişaha bağlı hissediyor, ancak padişahın gençliği nedeniyle yönetimdeki etkilerini kaybetmekten çekiniyorlardı. Aynı dönemde saray içindeki bazı bürokratlar ve Anadolu'daki bazı beyler de bu durumdan hoşnutsuzdu. Böylece merkezi otoritenin zayıfladığı bu dönemde, Yeniçerilerin siyasete doğrudan müdahale etme eğilimi güç kazandı. 1446 yılında, bu hoşnutsuzluklar nihayetinde Edirne'de Buçuktepe adlı mevkide

patlak verdi. Yeniçeriler büyük bir ayaklanma başlattılar ve II. Mehmed'in hükümdarlığını tanımadıklarını ilan ettiler. Talepleri, II. Murad'ın yeniden tahta geçmesiydi. Ayrıca bu süreçte ulufelerinin, yani maaşlarının artırılmasını da istediler. Bu taleplerini sembolik bir şekilde "ulufemize buçuk zam" diyerek dile getirdikleri için, bu isyan tarihsel kaynaklarda "Buçuktepe İsyanı" olarak anılmıştır.

II. Mehmed'in Edirne'deki cülûs töreni (1451)

II. OSMAN'IN KATLİ

“

Osmanlı tahtına genç yaşta oturan II. Osman, ıslahat hayalleri ve otorite kurma çabalarıyla dikkat çekti; ancak Yeniçeri Ocağı'na karşı giriştiği reformlar, onu tahttan indirip trajik bir şekilde hayatına mal oldu.

”

Osmanlı tarihinde “Genç Osman” olarak anılan II. Osman, genç yaşta tahta çıkmış, yenilikçi fikirleri ve farklı yönetim tarzı ile dikkat çekmiş, ancak dönemin siyasi ve askeri dengeleriyle çatışarak trajik bir sona sürüklenmiştir. 1618 yılında, sadece 14 yaşındayken Osmanlı tahtına oturan II. Osman'ın kısa süren saltanatı, hem imparatorluk içindeki çalkantılı yapının bir yansıması hem de geleneksel kurumların değişime karşı nasıl

direnç gösterdiğinin açık bir örneğidir. Onun katli, Osmanlı tarihinde bir padişahın ilk kez yeniçeriler tarafından öldürülmesiyle sonuçlanan bir kriz olarak, siyasi tarihe derin izler bırakmıştır.

II. Osman, I. Ahmed'in oğluydu ve annesi Mahfiruz Hatice Sultan'dı. Tahta çıkışı, Osmanlı sarayında geleneksel hale gelmeye başlayan “ekberiyet” sistemi sayesinde mümkün olmuş, amcası I. Mustafa'nın akıl sağlığının yerinde olmaması nedeniyle tahttan indirilmesiyle

gerçekleşmişti. Henüz çocuk yaşta hükümdar olan II. Osman, gençliğine rağmen cesur, idealist ve değişim yanlısı bir kişilik sergiledi. Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü durumu kavramış ve bu gidişata son vermek adına çeşitli reformlar yapma düşüncesine kapılmıştı. Sarayda, ulema ve özellikle askerî yapıda köklü değişikliklere gitmeyi amaçlıyordu. Ancak bu tür köklü değişiklikler, çıkarları mevcut sistemle doğrudan bağlantılı olan yeniçeriler ve ulema sınıfı tarafından bir tehdit olarak algılandı.

II. Osman'ın hükümdarlığındaki en dikkat çekici olaylardan biri, 1621 yılında düzenlenen Hotin Se-

feri'ydi. Lehistan'a karşı girişilen bu seferde Genç Osman bizzat ordunun başına geçmişti. Ancak sefere çıkan Osmanlı ordusu ciddi anlamda disiplin ve moral bozukluğu içindeydi. Yeniçerilerin isteksizliği, ordu içindeki düzensizlikler ve lojistik eksiklikler nedeniyle sefer beklenen başarıyı getiremedi. Hotin Kalesi önünde yapılan kuşatma sonuçsuz kalmış, taraflar arasında bir barış antlaşması imzalanmak

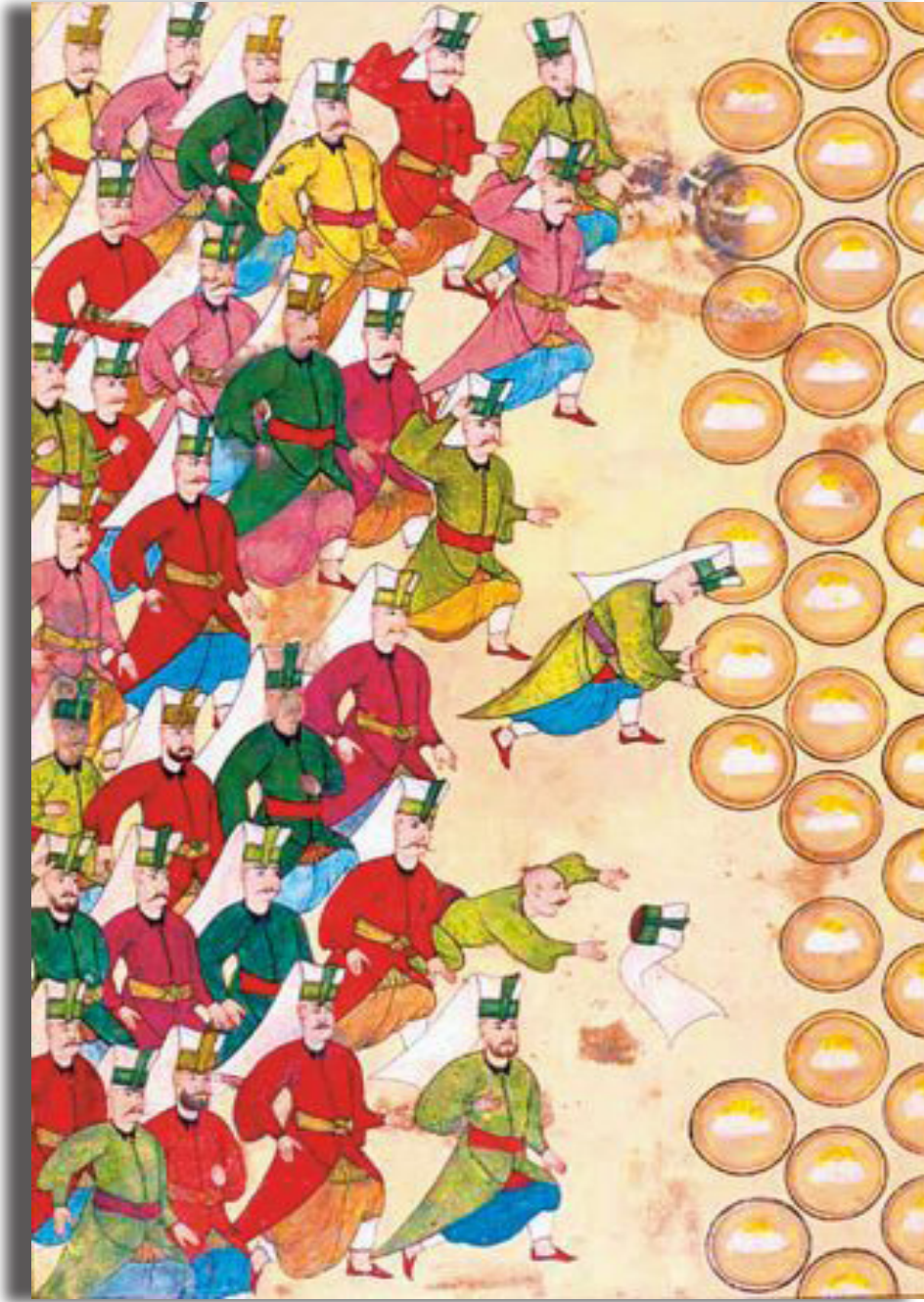
zorunda kalınmıştı. Bu askeri başarısızlık, Genç Osman'ın yeniçerilere olan güvenini sarsmakla kalmamış, onların devletin düzeni açısından ne denli tehlikeli bir hale geldiğini de göstermişti. II. Osman, bu noktadan itibaren Yeniçeri Ocağı'nı tamamen kaldırmayı ve onun yerine sadık Türkmenlerden oluşacak yeni bir ordu kurmayı düşünmeye başladı. Ancak bu düşünce, dönemin Osmanlı yapısında çok

Sultan II. Osman'ın cülus töreni.

Hotin Seferi (1621)

Levni'nin Surname-i Vehbi adlı eserindeki minyatürde yeniçeriler çanak yağmasında görülür. Padişah tarafından verilen ziyafette yeniçerilerin yemeği (pilav) reddetmeleri sultandan memnun olmadıklarının göstergesiydi.

köklü bir değişikliği temsil ediyor-
du ve bu tür bir değişim, mevcut
güç odakları tarafından kolaylık-
la kabul edilemezdi. Padişahın bu
planları, saray içindeki muhbirler
vasıtasıyla kısa sürede yeniçerile-
rin kulağına ulaştı. Genç Osman,
sadık kalmasını beklediği çevreler-

den yeterli desteği bulamamış, hat-
ta bazı devlet erkânı ve şeyhülis-
lam gibi otoriteler bu süreçte pasif
ya da dolaylı biçimde isyancıların
tarafında kalmıştır. II. Osman'ın
yalnızlaşması, onun iktidarını za-
yıflatan en önemli etkenlerden biri
olmuştur. Yeniçeriler, padişahın

kendilerine kıyım yapmayı plan-
ladığını öğrendiklerinde harekete
geçmiş, Mayıs 1622'de İstanbul'da
büyük bir isyan başlatmışlardır.

İsyanın sonucunda saray kuşatıl-
mış, II. Osman tahtından indiril-
miş ve yerine akli dengesi yerinde
olmayan I. Mustafa yeniden tahta
çıkarılmıştır. Bu olay, yalnızca bir
hükümdarın görevden alınma-
sı değil, aynı zamanda padişahlık
makamının dokunulmazlığının
sona erdiği, merkezi otoritenin
ağır bir darbe aldığı bir gelişme ol-
muştur. Bu tarihten sonra Osmanlı
padişahları, yeniçeri ocağının ve
saray içindeki bir grupların baskı-
sını daha yoğun şekilde hissetmiş,
sultanın mutlak otoritesi ciddi bi-
çimde sorgulanmaya başlanmıştır.

Tahttan indirilen II. Osman, önce
Topkapı Sarayı'nda göz hapsine
alınmış, ardından Yedikule Zin-
danlarına gönderilmiştir. Burada,
20 Mayıs 1622 tarihinde, yeniçeri
ileri gelenleri tarafından işkence
edilerek ve boğularak öldürül-
müştür. Onun ölümü, padişahlık
kurumunun kutsiyetinin zedelen-
mesine, merkezi otoritenin zayıfla-
masına yol açmıştır.

Sultan İkinci Osman'ın Yedikule'de boğuluşu.

İstanbul'da patlak veren büyük bir isyan

VAKA-İ VAKVAKİYE

17. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti, yönetsel açıdan oldukça çalkantılı bir döneme girmişti. Bu karışıklıklar IV. Murad döneminde kısmen kontrol altına alınsa da, onun ardından tahta geçen IV. Mehmed'in çocuk yaşta olması, işleri yeniden sarpa sardırıldı. Henüz tecrübesiz olan sultanın otorite boşluğu, sarayda vâlide sultanların ve iç ağaların etkisini artırdı. Devletin karar mekanizmalarında nüfuz sahibi olan bu çevreler, yönetimde istikrarsızlığa yol açtı. Bu dönemde yalnızca saray içi çekişmeler değil, devlet erkânı arasındaki rekabet de en üst seviyeye

ulaşmıştı. Bürokrasi içindeki bu geçimsizlik, Osmanlı'nın dış politikada da zorlanmasına neden oldu. Girit Seferi kapsamında Venedikliler ile süren mücadelede somut bir

“1656 yılında saray entrikaları, ekonomik buhran ve Yeniçeri öfkesinin birleşmesiyle patlak veren Vaka-i Vakvakiye, Osmanlı tarihinde devlet adamlarının bir çınar ağacına asılarak infaz edildiği kanlı bir isyan olarak hafızalara kazındı.”

başarı elde edilememiş; hatta Çanakkale Boğazı bile kuşatma altına alınmıştı. Bu, Osmanlı için son derece endişe verici bir gelişmeydi. Mali açıdan da tablo pek iç açıcı değildi. Devlet, askerlerin maaşlarını zamanında ödeyemediği gibi, onları değeri düşük paralarla (züyuf, kırkık ve kızıl akçelerle) idare etmeye çalıştı. Sonuç olarak, ordu da huzursuzluk büyürken, askerle halk özellikle esnaf arasında çeşitli anlaşmazlıklar baş göstermeye başladı. 1656 yılının Mart ayında Osmanlı sarayı, derin bir sarsıntıyla çalkalandı. Yıllardır biriken huzursuzluk, artık dizginlenemez hale gelmişti. Devletin merkezin-

Seyhun Binzet Koleksiyonunda

Seyhun Binzet Koleksiyonunda Vaka-i Vakvakiye'nin çınar ağacına ait bir fotoğraf.

de, saray koridorlarında ve meydanlarda gerilim yükseliyor; sipahiler ve yeniçeriler öfke dolu bir bekleyişin eşiğinde sabırlarının son kırıntılarını tüketiyorlardı. Aylardır alamadıkları ulûfeler, değersiz akçelerle yapılan ödemeler ve saraydaki yolsuzluklar, askerleri isyana sürükleyen temel dinamiklerdi. Ve sonunda, fırtına Etmeydanı'nda koptu. 2 Mart günü sipahiler, yeniçeri kışlalarının bulunduğu Etmeydanı'na geldiler ve yeniçerilerle birleşerek isyanın fitilini ateşlediler. Bu hareketliliğin başını çekenler arasında görevlerinden uzaklaştırılmış ve sisteme küsmüş bazı eski saray mensupları yer alı-

yordu. Sipahi Mehter Hâsan Ağa, Şamlı Mehmed Ağa ve Galata Voyvodalığı'ndan alınmış Karakaş Mehmed gibi isimler, zorbaların öncüsü oldular. Saraya net bir mesaj iletili: "Yarın sabah ayak divanı isteriz." 4 Mart Pazar günü kalabalık Etmeydanı'ndan Atmeydanı'na aktı. Ortam giderek daha da gerilirken, ara buluculuk yapmaya çalışan Kara Abdullah Ağa, meydanda linç edilerek öldürüldü. Bu hadise, artık geri dönüşün mümkün olmadi-

ğını ilan ediyordu. Aynı gün IV. Mehmed, Soğukçeşme'deki Alay Köşkü'nde ayak divanı kurmayı kabul etti. Yanında sadrazamı, ilim adamları ve askerlerle birlikte meydana çıkan genç padişahın karşısında, öfkeli kalabalık uzun bir şikâyet listesiyle dikildi. Girit'teki başarısız sefer, askerlerin geç ödenen maaşları, değersiz akçeler ve saraydaki musâhiplerin yolsuzlukları dile getirildi. Ancak mesele sadece yakınmalarla sınır-

lı kalmadı; isyancılar, Enderun ve Bîrun'daki otuz kadar görevlinin başlarını istedi. Henüz yeni tayin edilen Sadrazam Zurnazen Mustafa Paşa, bu kişilerin sürülmesini ve mallarına el konulmasını önerse de bu teklif kabul görmedi. Kalabalık,

Paşa'nın kendisini bile hedefe koyarak "Seni dahi isteriz!" diye haykırınca sarayda büyük bir sessizlik hâkim oldu. Ardından korkunç bir süreç başladı. Padişahın emriyle ilk olarak Dârüssaâde Ağası Behram Ağa, Kapı Ağası Bosnalı Ça-

lık Ahmed Ağa ve İbrahim Ağa, Bostancıbaşı tarafından öldürölüp cesetleri isyancılara teslim edildi. Takip eden günlerde sarayın içinden ve dışından, listede adı geçen diğer isimler de bulunup öldürölüdü. Cesetler, Sultanahmet Meydanı'ndaki çınar ağaçlarına asıldı. Ortaya çıkan bu dehşet manzarası halk arasında büyük yankı uyandırdı. Meyveleri insan olan bir ağacın anlatıldığı vakvak ağacı efsanesine benzetilen bu görüntü, tarihimize "Vak'a-i Vakvakıyye" adıyla geçti. Ancak bu trajik olay, asıl olarak "Çınar Vak'ası" ismiyle anıldı; çünkü sarayda biriken öfke, tam da bu çınarların gölgesinde kanla dışa vurulmuştu. wılsyan sonrasında, zorbarların talepleri doğrultusunda saraydaki birçok görevli değıştirdi. Sadaret ve meşihat makamlarında yeniliklere gidildi. Nihayet 8 Mart günü sipahilerin beklediğı maaşlar kuruş olarak dağıtıldı. Âsiler, henüz ele geçmeyen kişilerin ileride öldürölmesi şartıyla dağılmayı kabul ettiler ve böylece bu kanlı ayaklanma son buldu.

Yeniçeri Ocağı'nın bulunduğu Aksaray'daki Et Meydan'ı kapısı. Yeniçeri kışlalarının II. Mahmut tarafından ortadan kaldırılmasından sonra geriye kalan son yapı. Günümüze ulaşamamıştır.

Lale Devri'nin Sonu

PATRONA HALİL İSYANI

Patrona Halil İsyanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun 18. yüzyıl başındaki siyasi, sosyal ve kültürel yapısında bir kırılma anıdır. İsyan, yalnızca saraya karşı bir ayaklanma değil, aynı zamanda toplumsal sınıflar arasındaki uçurumun, halk ile yönetim arasındaki kopuşun, modernleşmeye yönelen elit sınıf ile geleneksel düzenin savunucuları arasındaki çatışmanın dışavurumudur. Bu yönüyle isyan, dönemin ruhunu anlamak açısından son derece önemlidir. İsyanın çıkış noktası olan Lale Devri, 1718 Paris Antlaşması sonrası barış ortamının sağlanmasıyla başlamıştı. Bu dönem, Batı'yla kültürel etkileşimin arttığı, sarayın Avrupa'yı örnek almaya başladığı, sanat, edebiyat, mimari gibi alanlarda büyük bir hareketlenmenin yaşandığı bir zaman dilimidir. Padişah III. Ahmed ve Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, bu süreci büyük

bir hevesle teşvik etmişlerdir. İstanbul'da yapılan Batı tarzı köşkler, çiçek bahçeleri, çeşmeler ve şenlikler bu yeni zevk anlayışının göstergesidir. Matbaanın kurulması, tercüme faaliyetleri, teknik bilgiye duyulan ilgi de bu dönemin entelektüel kazanımları arasında yer alır. Ancak bu canlı ve şatafatlı hayatın sadece saray çevresiyle sınırlı kalması, halkın büyük bir bölümünü dışarıda bırakması önemli bir

sorun yaratmıştır. İstanbul esnafı, halk, yeniçeriler ve küçük zanaat-kârlar artan vergi yükü, hayat pahalılığı ve devlet harcamalarının bedelini taşımaktaydı. Bir yanda Batılı yaşam tarzının lüksü ve görkemi içinde yaşayan bir yönetici sınıfı, diğer yanda ise geçim derdiyle boğuşan geniş kitleler vardı. Saray halkının gözünde estetik ve zevk bir öncelik haline gelirken, halkın gözünde bunlar israf ve gafletten

başka bir şey değildi. Bu gerilimli ortamda sahneye çıkan kişi, Patrona Halil olmuştur. Halil, Arnavut kökenli bir eski yeniçeriydi. Yeniçeri Ocağından atıldıktan sonra hamam tellaklığı yaptığı söylenir. Ancak onun asıl özelliği, halkın içinden gelmesi ve onların diliyle konuşabilmesidir. Patrona Halil'in kişiliği, karizmatik liderliğe sahip, halkın hoşnutsuzluğunu örgütleyebilecek cesareti ve öngörüyü ta-

şıyan bir figürdü. Onun etrafında toplananlar yalnızca yeniçeriler değildi; esnaf, işsizler, zanaatkârlar, din adamları ve gelenekçi çevreler de ona destek veriyordu. İsyan bu yüzden yalnızca bir askeri ayaklanma değil, çok katmanlı bir halk hareketi haline dönüştü. 1730 yılı Eylül'ünde başlayan isyan, kısa sürede İstanbul'un merkezine yayıldı. At Meydanı'nda başlayan gösteriler büyüyerek bir ayaklanmaya dö-

III. Ahmed'in oğullarının sünnetinin 14. gün şenliklerinde oynayan köçekler. (Surname-i Vehbi, 1720)

1730 yılında Lale Devri'nin ihtişamına ve saray hayatının savurganlığına karşı patlak veren Patrona Halil İsyanı, halkın ve askeri sınıfın öfkesiyle III. Ahmet'i tahttan indirerek Osmanlı'da bir dönemin sonunu getirdi.

nüştü. İsyanıların ilk hedefi, Lale Devri'nin sembolü olan Sadrazam Damat İbrahim Paşa oldu. Sarayın onu feda etmesi isyancıların taleplerini hafifletmedi, aksine daha da ileriye götürdü. Patrona Halil, artık padişahın da değişmesini istiyordu. III. Ahmed, bu talepler karşısında tahtı bırakmak zorunda kaldı ve yerine yeğeni I. Mahmud tahta çıktı. Bu durum, Osmanlı tarihinde halk hareketinin doğrudan padişah değişikliğine yol açtığı en der örneklerden biri olarak kayıtlara geçti. İsyanın ardından Patrona Halil kısa süreliğine olağanüstü bir

güç kazandı. Yeni padişahın huzuruna çıkıyor, bazı devlet işlerine doğrudan müdahil oluyor, hatta saray içindeki bazı tayin ve görev değişikliklerinde söz sahibi oluyordu. Bu durum, onun Osmanlı klasik hiyerarşisini tehdit eder hale gelmesine yol açtı. Yöneticiler, sarayın içine sızmış bu halk figüründen kurtulma yollarını aramaya başladı. Nihayet 24 Kasım 1730'da, bir cuma selamlığından hemen sonra düzenlenen operasyonla Patrona Halil ve onunla birlikte hareket eden birçok isyancı öldürüldü. Böylece isyan sona erdirildi ve sa-

ray yeniden kontrolü eline aldı. Bu isyanın sonucunda Lale Devri sona erdi. Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma ve reform yolculuğu, geçici bir duraklama yaşadı. Ancak bu süreç tamamen terk edilmedi. Daha sonraki yıllarda reformlar daha dikkatli, daha temkinli ve halkın tepkisini gözeterek yürütüldü. Patrona Halil İsyanı, devletin ar-

tık sadece sarayla değil, toplumun farklı kesimleri ile de dengeli bir ilişki kurması gerektiğini gösterdi. Tarihin derinliklerinden bugüne bakıldığında, bu isyan halkın değişim taleplerinin ve yönetimin sorumluluk anlayışının ne kadar önemli olduğunu bize hatırlatır. Lale Devri'nin şatafatlı süsleri arasında unutulmuş halkın sesi, Pat-

rona Halil'in önderliğinde saray duvarlarını sarsmış; saray, o sesi bastırarak değil, onu anlamaya çalışarak geleceğini kurabileceğini fark etmiştir. Patrona Halil İsyanı, Osmanlı tarihinin yalnızca bir isyanı değil; aynı zamanda halkın iradesinin ve tepkisinin şekillendirdiği bir dönüm noktasıdır.

Nevşehirli Damad İbrahim Paşa

Patrona Halil'in Jean Baptiste Vanmour tarafından 28 Şubat 1730 tarihinde yapılmış portresi

Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması

VAKA-İ HAYRİYE

“

Vaka-i Hayriye, 1826 yılında II. Mahmud'un kararıyla asırlardır Osmanlı ordusunun bel kemiğini oluşturan fakat zamanla devlet otoritesine başkaldıran Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla sonuçlanan ve Osmanlı'da modernleşme sürecinin önünü açan köklü bir askerî ve siyasi dönüşümdür.

”

Osmanlı tarihinin en kritik kırılma noktalarından biri olan Vaka-i Hayriye, yani “Hayırlı Olay”, 1826 yılında II. Mahmud tarafından gerçekleştirilen radikal bir reformla Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılmasıdır. Bu olay, yalnızca askeri bir teşkilatın tasfiyesi değil; aynı zamanda Osmanlı devlet yapısının modernleşmeye yöneldiği sürecin simgesi olarak kabul edilir. Asırlardır Osmanlı ordusunun temelini oluşturan ve bir zamanlar

fetihlerin öncüsü olan Yeniçeriler, zamanla devletin yükü haline gelmiş, her türlü yenilik hareketinin karşısında durarak Osmanlı'nın ilerlemesini engellemişlerdir.

Yeniçeri Ocağı, 14. yüzyılda I. Murad döneminde kurulan ve devşirme sistemiyle oluşturulan bir askerî teşkilattı. Bu sistem, Hristiyan ailelerden toplanan çocukların uzun ve sıkı bir eğitimle sadık Osmanlı askerleri haline getirilmesini esas alıyordu. Kuruluş döneminde büyük disipline sahip olan bu

ocak, Osmanlı'nın yükselme döneminde önemli başarılarla imza attı. Ancak 17. yüzyıldan itibaren bu yapı bozulmaya başladı. Devşirme sistemi yerini rüşvetle ocağa giren kişilere bıraktı. Yeniçeriler artık savaşmaktan çok esnaflıkla, ticaretle ve hatta siyasî entrikalarla uğraşır hale geldi. Devletin içinde adeta ayrı bir güç odağı oluşturan Yeniçeri Ocağı, zamanla padişahları tahttan indiren, isyanlar çıkaran ve Osmanlı iç siyasetini felç eden bir yapı haline dönüştü. II. Osman'ın (Genç Osman) öldürülmesi ve Patrona Halil İsyanı gibi olaylarda Yeniçeriler baş aktör konumundaydı. II. Mahmud, Osmanlı tahtına çık-

tığında bu yapının artık sürdürülemez olduğunu çok iyi biliyordu. Ancak Yeniçerilerle doğrudan karşı karşıya gelmek, seleflerinin başına gelenlerden dolayı büyük bir risk taşıyordu. Bu nedenle, padişah ilk olarak kamuoyunu yanına almak, ulemanın desteğini kazanmak ve Yeniçerilere alternatif olarak yeni askeri yapılar oluşturmak üzere dikkatli bir strateji izledi. Daha önce Sekban-ı Cedid ve Ni-

zam-ı Cedid gibi girişimler başarısız olmuş olsa da, bu kez çok daha kararlı ve hazırlıklıydı. 1826 yılında II. Mahmud, "Eşkinci Ocağı" adını verdiği yeni bir askeri birlik kurduğunu ilan etti. Bu birliğin amacı, Avrupa tarzı eğitim almış disiplinli bir ordu oluşturmaktı. Yeniçerilerin de bu yeni yapıya katılması istendi. Ancak bu çağrı, yıllardır her türlü reform girişimine şiddetle karşı çıkan Yeniçeriler için adeta

19. yüzyılda suluboya tekniği ile yapılan "kul kethüdası" resmi.

Merasim kıyafetleri içinde yeniçeriler

۵۹۷۷

مظاہرہ کیجیے اور جانک بومیہ لڑی دردت دفاتر اولوب اولدنی شفاً صادر اولد فرمایہ کیجیے
شاگردر خلیفہ علی اقدی قواری نذر جاگریہ جلیہ ایل لعدا سول بومیہ لڑک نضہ فی حاوی دیواری تھوی
اولوب شاگردر خلیفہ اولنلک یلرندہ اولدہ جیدہ دفاترل جہدی بوند اقدیم کوروب تسلیم تیبہ
والحالہ ہنہ کون کندندہ دیکر سائر کتبہ یلرندہ خطہ نکرہ زام رفتہ دارانہ مفادہ بی
قالسہ امیدنی افارہ امیہ داواغ اور سائر ساء مو والفا اولنلک جہ خانہ وسیلہ دیوارہ
بارکات اربیبہ اور جانک بومیہ لڑی اولدہ دفاتر داوارلک جہدی وجانب میریدہ مباہلہ اولنلک
بومیہ لڑک سڈک رفتہ خانہ عامہ انھالندہ خانہ اقدیمک بعض لاری دفعہ مظہر اولدہ مظہر دفعہ
اولوب الیوم درودہ نندہ معبود اولدنی مالکانہ خلیفہ دیکرہ محاسبہ وموقوفات کیل دارلرندہ
تخصیصہ اولنلک مظاہرہ کیجیے بومیہ لڑیہ شفاً صادر اولد فرمایہ کیجیے اولدہ رفتہ لڑیہ
کیجیے کا تبہ اقدیمک قوافلندہ مظہر اولدہ دفاتر داوارلک رضی اور جانک سوارلک
اتحادہ حاجی صاحب اقدی بندہ لری معقبہ جہدی اعلاہ ایدیلرہ اولدنی خبر دیلرہ اولدہ
مظہر مذکورہ مظہر اولدہ دفاتر داوارلک سائرہ ب لڑیم اہدیتہ بنا طرف جاگریہ
آدم تبیلہ یجی بری ترک اولدہ رہہ ایا صوبہ ہامنک کلانیہ القابہ اعلاہ اولدہ جہ سڈک
اولد ایدیلرہ مظہرہ امر سامدیہ ایہ

۱۷۷۷ ص ۴۹

۵۹۷۷

Yeniçerilere ait bütün kayıtların Ayasofya Hamamı'nın kûlhanında yakıldığına açıklayan belge
BOA, C..AS., 615-25937

OSMANLI ARŞİVİ
C-AS
615 25937 2

bir kısmı yakalanarak idam edildi ya da sürgüne gönderildi. Yeniçeri kışlaları tamamen yıkıldı ve ocak resmen lağvedildi. Bu gelişme, Osmanlı tarihinde “Vaka-i Hayriye”, yani “Hayırlı Olay” olarak anılmaya başlandı. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması, Osmanlı Devleti'nde büyük bir değişim sürecinin önünü açtı. Bu olaydan sonra II. Mahmud,

bir savaş ilanıydı. Kısa sürede isyan başladı. Yeniçeriler, Etmeydanı'nda toplandı ve ayaklandı. Bu olay, II. Mahmud'un beklediği fırsattı. Padişah, Şeyhülislam'dan aldığı fetvayla isyan eden asker zümresine karşı savaşmanın meşru olduğunu ilan etti. Topkapı Sarayı'nın önün-

de Sancak-ı Şerif çıkarıldı ve halk, devletin yanında yer almaya çağrıldı. Sadrazam Hüseyin Paşa ve Serasker Hüsrev Paşa komutasındaki topçu birlikleri, Etmeydanı'nda toplanan Yeniçerilerin üstüne ateş açtı. Kısa sürede isyan bastırıldı; binlerce Yeniçeri öldürüldü,

*Ridâniye Savaşı'nı tasvir eden minyatürde yeniçerileri gösteren detay
(Şükrî-yi Bitlisî, Selimnâme, TSMK, Hazine, nr. 1597, vr. 235a)*

Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye adı verilen yeni bir düzenli ordu kurdu. Bu ordu, batıdaki modern ordular örnek alınarak teşkilatlandırıldı. Askeri eğitim sisteminden subay yetiştirme modeline kadar pek çok yenilik bu süreçte hayata geçirildi. Bununla birlikte padişahın merkezi otoritesi güçlendi; devlet idaresinde radikal reform-

lara zemin hazırlandı. II. Mahmud, yalnızca askeri değil, sosyal ve idari alanlarda da birçok yeniliğe imza attı. Devlet dairelerinde kıyafet düzenlemeleri yapıldı, nüfus sayımları başlatıldı, vilayet teşkilatları gözden geçirildi. Vaka-i Hayriye, Osmanlı'da yalnızca bozulmuş bir askerî yapının ortadan kaldırılması değil, aynı zamanda bir çağın

kapanması ve yenisinin açılması anlamına gelir. II. Mahmud, bu hamlesiyle hem mutlakiyetçi yönetimini sağlamlaştırmış hem de modernleşme yolunda önemli bir kapıyı aralamıştır. Bu olayın etkileri yalnızca onun dönemiyle sınırlı kalmayacak, Tanzimat'tan Meşrutiyet'e uzanan büyük dönüşümün temel taşlarından biri olacaktır.

